

Kuinka suvun henki meitä kantaa?

ANTTI ESKOLA

Kun suku kokoontuu, läsnä ei ole ainoastaan elossa olevien joukko. Mukana on, omalla tavallaan, myös mittaamaton määrä elävien joukosta jo poistuneita suvun jäseniä.

Kun ihminen kuolee, niin hänen maallinen ruumiinsa tuhoutuu, lopullisesti, niin uskon, ja niin katoaa myös ruumiiseen kiinnittynyt psyyke. Ihmisen henki kuitenkin jää hänen kuoltuaankin elämään, jos on niitä, jotka hänet muistavat ja häntä muistelevat.

Kun esimerkiksi sisarukset muistelevat edesmenneitä vanhempiaan, he puheellaan tuottavat ja uusintavat vanhempiensa hengen, ei minään yliuonnollisena kummitusolentona, vaan sosiaalipsykologisena ilmiönä. Näin ymmärryksessä hengessä ei ole mitään mystistä, vaan siitä voidaan tehdä havaintoja havainnoimalla muistelijoiden keskustelua.

Perheen ja suvun henget myös vaikuttavat meihin. Itsekin teen paljon asioita isäni tai äitini hengessä. Yhtä ja toista teen myös tietoisesti heidän hengeltään poiketen. Koska henget tällä tavoin vaikuttavat toimiiini, niitä on pidettävä todellisina, niin kuin pidämme todellisena kaikkea, millä on havaittavia vaikutuksia. Sosiologi voisi sanoa, että suvun henget, sellaisina kuin niistä tässä puhun, ovat sosiaalisia faktoja.

Muisteleminen, jolla nämä henget tehdään eläviksi, ei ole pelkkää tosiseikkojen mieleen palauttamista, vaan myös niiden valikointia ja niiden tulkintaa.

Muistelemiseen kuuluu myös, että täydennämme muistettua yksityiskohdilla ja jutuilla, jotka eivät ole tietoista valhetta, mutta eivät välttämät-

tä varmaa totuuttakaan. Hyvän jutunkertojan puheessa on yleensä myös tällaista ainesta. Koska nämä lisäykset tekevät kertomuksesta ymmärrettävän ja johdonmukaisen, ne olisivat saattaneet tapahtua, ja niinpä ehkä alamme ajan mittaan kertoilla niistä ikään kuin todella muistettuina tosiasioina.

Kun ajattelen esimerkiksi lapsuuttani, vanhempiani, sisarusia ja muita sukulaisia sekä heihin liittyviä tapaamisia ja tapahtumia, niin elämänhistoriani suunnattomasta kokonaisvirrasta voin todellakin muistaa vain äärettömän pienen osan. Jos käytettävissä on päiväkirjoja ja valokuvia, ne antavat joitakin kiinnekohtia, mutta nekin ovat vain enemmän tai vähemmän valikoituneita otoksia paljon suuremmasta kokonaisuudesta.

Ei esimerkiksi minun kotonani, kun olin lapsi, ollut kameraa – tai valokuvauskonetta, kuten silloin sanottiin. Ne harvat valokuvat, joita minulla on tuolta ajalta, ovat jonkun satunnaisen kävijän ottamia. Tältä osinhan maailma on nopeasti muuttunut, niin että jo lapsenlapsillani on käytössään valokuvia ja kotivideoita, joista he näkevät itsensä ja lähipiirinsä vauvaikäisestä asti.

Siitäkin, mitä voin muistaa, osa on toisarvoista tai se on tärkeää vain jossain yhteydessä, mutta ei toisessa. En minä esimerkiksi lapsuuteni leikkejä normaalisti juurikaan muistele. Mutta jos puheeksi tulee vaikkapa se, kuinka sota-aika ja sen henki näkyivät hämäläislapsen maailmassa, niin silloin ne pyssyt, poterot ja linnoitukset, joita kansakouluikäisenä tuolloin rakentelin, nousevatkin kiinnostaviksi muistoiksi.

Jokin on siis tärkeää vasta, kun annamme sille tulkinnan ja merkityksen. Muistojen valikointi ja täydentäminen, merkityksen antaminen ja tulkinta ovat psyykkistä tai mentaalista mielen työtä, jota jatkuvasti teemme ja jolla on vaikutuksia elämäämme ja toimiiimme. Tässä työssä meillä on huomattavan paljon valinnan vapautta, kos-

Kirjoitus on julkaistu aiemmin Tolvan posti -lehdessä 4/2007.

ka lähes minkä tahansa asian voi tulkita monella eri tavalla.

Jos esimerkiksi olen saanut lapsena äidiltä selkäsaunan, voin tulkita sen todisteeksi äitini tai koko lapsuudenkotini ymmärtämättömyydestä ja kovuudesta. Näin saan synkän tulkintakehyksen monille muillekin muistoille, jolloin voin sitä kautta tehdä vanhempieni hengestä itselleni kätevän katkeruuden lähteen ja selityksen sille, miksi minustakin tuli sitä tai tätä: joko kova tai päinvastoin peloteltu ja arka, mille nyt selityksen haluankin.

Mutta ellei tuo kuritustapahtuma ollut aivan traumaattinen, voin yhtä hyvin tulkita sen näytöksi siitä, että äitini välitti minusta, rakasti minua ja halusi, että minusta kasvaa kunnon ihminen. Näin saan tulkintakehyksen, jonka avulla löydän monia muitakin muistoja, jotka voin selittää osoitukseksi vanhempieni rakkaudesta ja huolenpidosta. Elämäni syntyy nyt valoisa henki, joka toimii kiitollisuuden ja hyvän mielen lähteenä.

Puheeni perustarkoitus onkin nostaa esiin sukutarinoiden ja niistä kehiteltävien suvun henkien monenlaiset käyttömahdollisuudet. Kuinka ja millaisiin tekoihin haluamme näiden henkien meitä kantavan?

Viime juhannuksen traagisiin tapahtumiin kuului tanssilavasurma, jossa 20-vuotias mies tappoi usealla lähietäisyydeltä ammutulla laukauksella toisen, 18-vuotiaan miehen. Syynä olivat vanhat sukuriidat. Sukujen välit olivat rikkoutuneet jo paljon ennen kuin nämä nuoret miehet olivat edes syntyneet. Ampuja oli siis asettunut vain välikappaleeksi, jossa vaikuttavana voimana toimivat suvun muistoista rakennetut vihan ja koston henget.

Esimerkki on ääritapaus, mutta sen lievempiä muotoja on paljon, eivätkä katkeruus, viha ja kosto rajoitu mihinkään osakulttuuriin. Kyllä näitä tunteita on tunnettu ja niitä kannattelevia henkiä lietsottu varmaan jokaisen suvun piirissä, kun tarpeeksi pitkälle historiaan kaivaudutaan.

Niihin ovat antaneet aineksia monetkin historiamme tapahtumat, ennen muuta vuoden 1918 sisällissota eli kapinanaika, niin kuin kotonani sanottiin. On oikeastaan yllättävää, miten hyvin me olemme näistä muistoista selviytyneet, vaikka tapahtumat saattoivat jakaa jopa saman perheen jäseniä eri leireihin.

Tekemällä rohkeaa tulkintatyötä voi hankalil-takin tuntuvista muistoista rakentaa elämää kannattelevia henkiä.

Entisaikojen tarinoissa esimerkiksi lapset jäivät usein orvoiksi ja joutuvat kasvateiksi sukulaisiin tai vieraaseen perheeseen. Ei näidenkään lasten kohtaloissa silti ole pelkkää kurjuutta ja kärsimystä. Aina löytyy hiukan myös valon pilkka-dukseja ja onnen hetkiä, kuten jonkun ehkä ihan vieraankin henkilön lausuma hyvä sana, lohdutus tai kannustus.

Minuun nämä tarinat ovat vaikuttaneet niin, että biologinen sukulaisuus ei perhekäsityksessäni ole yhtä keskeinen asia kuin se yleensä on arkiajattelussamme. Ajattelen nimittäin, että vanhemmat ovat oikeastaan niitä, jotka lapsesta välittävät. Tämän rinnalla on toisarvoista, ovatko vanhemmat biologisia vanhempia, montako heitä on, ovatko he miehiä vai naisia, homoja, lesboja vai heteroita. Ydinperhe on jokainen perhe, jonka sisältä löytyy välittämistä ja huolenpidosta, kiintymyksestä ja turvallisuudesta koostuva ydin. Onnellinen se, jonka sukutarinasta tällainen löytyy.

Sulo ja Marja-Leena Järvisen suurtyönä syntyneet mahtavat kirjat¹ sisältävät monenlaisia tarinoita. Niiden pienoiselämäkerroissa on jouduttu milloin lastenkotiin, milloin kasvatiksi jonkun sukulaisen luo, parhaassa tapauksessa ehkä mummun hoitoon, jota sitten on aikuisena muisteltu lämpimästi.

Tai lapsi on kesäisin ollut mummun ja papan luona ja muistellut myöhemmin, että se oli parasta, mitä hänelle tapahtui. Isovanhempien henki on kantanut elämässä, heidän neuvoillaan on pärjätty hyvin.

Tällaisten kiintymyksestä ja huolenpidosta kertovien muistojen ohella kirjoissa on myös sellaisia menestystarinoita, joissa korostuvat työteliäisyys, sitkeys ja kunnollisuus. Tarinalla on ilmeisesti haluttu välittää tällaista henkeä myös eteenpäin.

Sulo Järvinen näkyy sanoneen jossain lehtihaastattelussa, että ”kunnon riitoja ei suvussa ollut”, mutta nostaa sitten esiin sukukirjan ehkä murheellisimman kertomuksen joulukuussa 1801 täällä Urjalassa mestatusta Heikistä ja hänen isästään Matista.

Heikki oli nainut köyhän kappalaisen tyttären,

1. *Omakustanteinen, 7-osainen A4-kokoinen sukukirjasarja "Paimenessa ja presidentinlinnassa eli Urjalan Tölvän suku" käsittää noin 15000 perhettä, sisältää 8½ tuhatta suvun lähettämää valokuvaa ja perheiden tarinat (1900-luvulla vain suvun kertomat). Yhteensä sivuja on 5500.*

joka kaiken lisäksi oli ruotsinkielinen ja ehkä aika osaamaton talon töissä. Tästä isä-Matti ei pitänyt, vaan ilmoitti väen ollessa heinätoissa, että minää ei enää tarvita talon pöydässä syömässä. Poika-Heikki hermostui vaimonsa puolesta niin, että nappasi lähimmän teräseen ja huitaisi sillä isäänsä. Huitaisu sattui osumaan niin pahaan paikkaan, että isä kuoli yhdestä iskusta.

Surullisen tarinan voisi kertoa toisellakin tavalla, vaikkapa niin, että lisäilisi siihen vääramielisyyttä sekä sen synnyttämää vihaa ja pahantahtoista aikomuksellisuutta. Olen kuitenkin halunnut jättää tällaiset elementit pois sekä tahallani käyttänyt sanoja ”nappasi”, ”huitaisi” ja ”sattui osumaan”. Näkisin nimittäin mielelläni, että tässä isänmurhaksi tuomitussa tapahtumassa sittenkin oli kysymys äkkipikaisuudesta ja sattumasta. Kun tulkitsen asian näin, Heikin henki muistuttaa minua siitä, että äkkinäisellä varomattomuudella ja puhtaalla sattumalla voi ihmisen elämässä olla ankaria seurauksia.

Eniten minua kuitenkin on koskettanut kertomuksessa esiintyvien lasten kohtalo. Heikin karmeaa teloitusta olivat seuraamassa, kuten laki määräsi, myös teloitettavan puolitoistavuotias tytär, samoin Heikin vaimon kaksi pientä sisarusta. Kaikki kolme menehtyivät muutaman päivän sisään.

Heikin vaimo odotti lasta, joka syntyi kolme ja puoli kuukautta isän mestauksen jälkeen. Hän oli tytär, joka eli aikuiseksi ja kuoli vaatimattomissa oloissa Helsingissä. Hänellä oli kahdesta avioliitosta kymmenen lasta, joista moni kuoli pienenä ja toiset elivät köyhyydessä, kunnes heidän jälkensä häipyvät Helsingin alamaailmaan ja pois kirkonkirjoista.

Tältä osin tuo surullinen tarina herättää minussa suunnatonta sääliä kaikkia niitä kohtaan, jotka joutuvat kärsimään ilman omaa syytään; samoin halua tehdä jotain kärsivien hyväksi silloin kun se on mahdollista.

Suvun henget voivat siis kannatella monenlaisia tunteita ja tuntemuksia, kun niitä vapaasti luemme ja tulkitsemme. Olkoon tästä vielä yhtenä esimerkkinä tarina kahdesta veljeksestä, jotka 1800-luvun jälkipuoliskolla asuivat perheineen rakentamassaan Mäkelän pirtissä Kylmäkosken Nääpän talon torppareina.

Veljekset olivat ahkeria ja elivät keskenään hyvässä sovussa. He olivat myös jumalaa pelkääviä, kuten sanottiin, ja kun kummallakin oli hyvä lukutaito, he tunsivat virsiä, veisasivat niitä ja lukivat

ahkerasti hartauskirjanaan Lutherin postillaa.

Sellainen ero veljeksillä kuitenkin oli, että kun toinen heistä, Kristaa, oli väkijuomiin nähden kohtuuden mies, niin toinen, Freetriikki, sitä vastoin oli kovin viinaan menevä. Sivuansioiden hankkiminen teuras- ja voikaupalla jäi Freetriikin vaimon harteille, koska miestä ei parantunut päästää yksin kaupunkiin. Jos vaimo ei ollut mukana, mies ei tullut ajoissa kotiin vaan helpos-
tikin hukkasi rahansa ja pienemmät tavaransa tai ne varastettiin häneltä.

Millaisen hengen haluan tehdä tästä äitini äidin vanhempien tarinasta? Mahdollisuuksia on monia. Esimerkiksi Freetriikistä saattaisi rakennella hengen, johon vetoamalla voisi puolustella omia heikkouksiaan, mutta sellaista en halua. Kun jätän Freetriikin varjoon ja nostan keskiöön hänen vaimonsa, kertomus herättää minussa melkein pä feministisiä tunteita vahvojen naisten suuresta merkityksestä meidän miesten elämässä.

Sukukirjamme toisessa osassa on valokuvakin tästä sata vuotta ennen minua syntyneestä äidinpuoleisen isoäitini äidistä, Karoliinasta. Minun silmissäni hän näyttää siinä yhtä vahvalta ja tuikealta kuin jotkut tuon ajan tunnetut naisasianaiset. Kyllä hänen henkensä kelpaa muistuttamaan, että nainen ei suinkaan aina ole niin sanottu heikompi astia, vaan usein tuki ja turva meille heikommille miehenpuolille.

Katselkaa miehet vähän tällä silmällä ympärillen!

Kaiken kaikkiaan haluan tässä ehdottaa, että muistelisisimme edesmenneitä läheisiämme hyvillä mielin, pahat unohtaen.

Kun sota-aikana kävin naapuripitäjän Kylmäkosken Taipaleen kansakouluu, kaksi piti opetella ulkoa, nimittäin kertomataulu ja Katekismuksen käskyt mukaan lukien Lutherin joka käskyyn laatimat selitykset, mitä se on.

Kahdeksannen käskyn selityksessä Luther antaa viisaan neuvon: Meidän tulee peljätä ja rakastaa Jumalaa niin, että suhteessa lähimmäiseemme ”ajattelemme ja puhumme hänestä hyvää ja selitämme kaikki parhain päin”.

Tätä neuvoa kannattaa noudattaa myös, kun muistelemme kuolleita. Suvusta kerätyt tarinat ovat mahtava varanto silloin kun haluamme rakentaa henkiä, jotka kannattelevat elämää sekä antavat rohkeutta myös vanhuudessa ja kuolemaa lähestyttäessä.